

การพัฒนาทุนทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

อำพล บุญพิณ

นักวิชาการอิสระ

E-mail: asiaampon31@gmail.com

วันที่รับบทความ: 7 พฤศจิกายน 2566

วันแก้ไขบทความ: 19 ธันวาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ: 25 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมและรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2) เพื่อสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และผลักดันให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการทุนทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ขอบเขตพื้นที่ทำการศึกษาคือ เขตพื้นที่ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดเนื้อหาออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1) ผู้วิจัยทำการศึกษารูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ผู้วิจัยศึกษาวิธีการและแนวทางทางการพัฒนาทุนทางสังคมและรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งการบริหารจัดการที่เป็นเลิศ (Best Practice) 3) ผู้วิจัยศึกษาการสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบภายใต้การให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของชุมชน ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการศึกษา พบว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องเกิดจากกระบวนการภายในของชุมชน เป็นอันดับแรก โดยต้องเริ่มจากตัวบุคคลหรือทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพเมื่อคนในชุมชนมีคุณภาพ มีความตระหนักในหน้าที่และบทบาทของตนเองทำให้ชุมชนเข้มแข็งตามไปด้วย ประการที่สอง คือ ผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการถือว่าเป็นผู้ที่กำลังหลักในการควบคุมทิศทางการบริหารจัดการชุมชน และประการที่สาม หน่วยงานภายในชุมชน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่ ที่จะเป็นเสมือนเครื่องมือช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมายของชุมชนได้ ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดในการประเมินความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ 1) ความพร้อมเชิงองค์การของชุมชนท้องถิ่น และ 2) ความพร้อมของชุมชน โดยการ

ประเมินความพร้อมเชิงองค์การของชุมชนท้องถิ่น แบ่งเป็น 3 ตัวแปร คือ 1) ภาวะผู้นำ และทัศนคติของผู้บริหาร 2) โครงสร้างระบบสนับสนุนขององค์กรชุมชน และ 3) ศักยภาพทางการเงินของชุมชน ท้องถิ่น และการประเมินความพร้อมของชุมชนออกเป็น 2 ตัวแปรหลัก คือ 1) ทัศนคติและความกระตือรือร้นของภาคประชาชน 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ผู้วิจัยได้สกัดเอาองค์ความรู้และถอดบทเรียนจากชุมชนมาสร้างเป็นโมเดล “PHUTAI model” เพื่อเป็นรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งโมเดลนี้เป็นผลจากการลงพื้นที่วิจัยและถอดบทเรียนชุมชนร่วมกับประชาชนในชุมชนบ้านโคกโก่ง จนเกิดเป็นวงจรการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 1) People’s Participation (การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน) 2) History (มีประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ร่วมกันของคนในชุมชน) 3) Unity (มีความสามัคคีกลมเกลียว) 4) Transparency (การดำเนินกิจกรรมชุมชนมุ่งเน้นความโปร่งใส) 5) Achievement (ยึดถือความสำเร็จร่วมกันของคนในชุมชน) และ 6) Identity (ชุมชนมีการดำรงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์อย่างเด่นชัด)

คำสำคัญ: การพัฒนาทุนทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์

The Development of Social Capital to Strengthen the Community Empowerment A Case Study Culture Village Phu Tai Ban Khok Kong in Kuchinarai District Kalasin Province

Ampon Boonpinich
Independent Scholar
E-mail: asiaampon31@gmail.com

Received: November 7, 2023

Revised: December 19, 2023

Accepted: December 25, 2023

Abstract

The research has the following objectives: 1) To study a social capital development model and a community strengthening model. 2) To promote an exchange of learning and to propel a community to be a community prototype for social capital management. The research team divided the scope of the study into two aspects: 1) Area scope: Kutwa Sub-district, Kuchinarai District, Kalasin Province. 2) Content scope. This research determined three aspects of contents as follows: 1) Forms and processes of people's participation 2) Methods and the community strengthening model studied to achieve the best practice management 3) The support to create a community prototype under the cooperation of all sectors of the community, including people in the community, community leaders, and local government agencies.

The research results indicated that strengthening the community must primarily originate from internal community processes, starting with quality people or resources. When the people in the community are qualified and realize their responsibilities and roles, they can strengthen the community. The second factor is community leaders, whether official or unofficial leaders, who are the main drivers in controlling the direction of community management. The third factor is agencies within the community, including government and private agencies, which are considered tools to support the community in achieving its goals.

The research team proposed the concept of evaluating the strength of local community organizations in two main issues: 1) the organizational readiness of local communities and 2) the readiness of the community. The evaluation of organizational readiness of local communities is divided into three variables: 1) Leadership and executives' attitudes, 2) Supporting system structure of community organizations, and 3) Financial potentials of local communities. The evaluation of the community's readiness is divided into two main variables: 1) people's attitudes and enthusiasm and 2) people's participation model. The researchers extracted the knowledge and applied the lesson from the community to create the "PHUTAI model" for strengthening the community. This model results from the research survey and the mutual application of the community lessons with the people in the Ban Khok Kong community until a community-strengthening cycle is successfully created. 1) People's participation (Participation of people in the community) 2) History (Mutual history of people in the community) 3) Unity (Unity of people in the community) 4) Transparency (Implementing community activities by focusing on transparency) 5) Achievement (Seizing mutual achievement of people in the community) 6) Identity (A strong ethnic identity of the community).

Keywords: Social capital development, Phu Tai Ethnic group, Kalasin Province

บทนำ

นับจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ถึงฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ได้กำหนดแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ตามความพร้อมของชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน โดยคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกิน เป็นอันดับแรก ก่อนที่จะเชื่อมต่อกันกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก ชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) เป็นการนำภูมิคุ้มกัน ที่มีอยู่พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ได้อย่างเหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ โดยมี โอกาสเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้ การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างความแข็งแกร่ง เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญ คือ การสร้างเสริมทุนทางสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น) มุ่งพัฒนาประเทศ ให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ อันจะ เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับ ความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเป็นการลดปัญหาความขัดแย้ง ทางความคิดและสร้างความเอกภาพในสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรม ร่วมกับประชาคมโลก โดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรม ในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป) ในส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2566-2570) ได้กำหนดจุดหมายที่ 2 ให้ประเทศไทยเป็น จุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน และจุดหมายที่ 7 ประเทศไทย มี SMEs ที่เข้มแข็ง มีศักยภาพสูง และสามารถแข่งขันได้ จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบ ว่าประเทศไทยมีการปรับตัวทั้งองคาพยพเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนทางชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งเดิมที่ชาวผู้ไทบ้านโคกโก่งเป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group) ที่อพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้ เคลื่อนลงมาผ่านประเทศเวียดนามและประเทศลาว ข้ามฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ทางภาคอีสานของประเทศไทย โดยทั่วไปแล้วชาวผู้ไทจะเลือกพื้นที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้ภูเขา เนื่องจากต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการทำมาหากิน เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เพราะว่าธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารและเป็นแหล่งรวบรวมสมุนไพรรักษาโรค จะเห็นได้ชัดว่ากลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทมีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม การแต่งกาย และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากชุมชนอีสานอื่น ๆ ในชุมชนมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) คือ กลุ่มศิลปหัตถกรรม กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มจักสาน และเครื่องใช้ในครัวเรือน อีกทั้งหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่งก็ยังมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนแห่งนี้เหมาะแก่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนมีภูเขาโอบล้อมหมู่บ้านโดยรอบทั้ง 3 ด้าน บริเวณชุมชนมีทรัพยากรป่าไม้ที่ยังคงสภาพของความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด โดยชุมชนมีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวสามารถมาเที่ยวได้ตลอดทั้งปี และในชุมชนมีการให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) ซึ่งถือว่าหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทนั้นมีการพัฒนาทุนทางสังคม (Social Capital) ของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและองค์กรชุมชน ทั้งนี้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ชุมชนต้อง มีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน ภายใต้กระแสสังคม การเมือง การปกครอง และรูปแบบการดำรงชีพที่เปลี่ยนแปลงไป

คำถามการวิจัย

ผู้วิจัยต้องการทราบว่า หากต้องมีการบริหารจัดการทุนทางสังคมไปพร้อมกับการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในท้องถิ่น จะสามารถบริหารจัดการอย่างไร ให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัดที่ถือเป็นจุดศูนย์กลางของการบริหารจัดการส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

ภายใต้การตอบโจทยตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมและรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และ 2) เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และผลักดันให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการทุนทางสังคมต่อไป

สมมติฐานการวิจัย

ภายใต้การตอบโจทยตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดเนื้อหาออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ผู้วิจัยทำการศึกษารูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ผู้วิจัยทำการศึกษาวิธีการและแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมและรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งการบริหารจัดการที่เป็นเลิศ (Best Practice) และ 3) ผู้วิจัยทำการศึกษากการสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบภายใต้การให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของชุมชน คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Studies) มีขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่ คือ หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และประชากรกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มบริหารท้องถิ่น จำนวน 10 คน 2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 20 คน และ 3) ประชาชน จำนวน 100 คน โดยมุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคม รูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการทุนทางสังคม

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกรอบแนวคิดในการวิจัย หน่วยการวิเคราะห์ ตัวแปรในการศึกษา วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะนำไปสู่กับตอบคำถามการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ จากการทบทวนวรรณกรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มปัจจัยที่สำคัญ 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มปัจจัยที่สะท้อนศักยภาพชุมชนและบทบาทขององค์กรชุมชน และกลุ่มปัจจัยที่สะท้อนความพร้อมและศักยภาพของชุมชน

1. ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนถูกต้อง ผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในด้านการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำในประเด็นที่สนใจ จนมีความเข้าใจและชัดเจน แล้วจึงกำหนดพื้นที่ในการศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยจำแนกประชากรกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มบริหารท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล บุคลากรส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการวัฒนธรรม จำนวน 10 คน

1.2 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ประธาน คณะกรรมการ โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ คือ จะต้องเป็นคณะกรรมการในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทุกประเภทของหมู่บ้าน วัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง จำนวน 20 คน

1.3 ประชาชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และประชาชน จำนวน 100 คน

โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก โดยสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยนำวัตถุประสงค์หลักแตกเป็นประเด็นย่อย ๆ แล้วนำมาสร้างเป็นเครื่องมือในการลงภาคสนาม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้อาศัยการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ

2.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการอ่านและศึกษาจากบทความ งานวิชาการ แนวนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนแนวนโยบายของสำนักงาน เทศบาลตำบล และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) ที่เป็นแนวคิดและทฤษฎี รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มบุคคล เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม (Field Study) คือ 1) บริบทชุมชน 2) ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ 3) ลักษณะทางกายภาพ 4) วิธีการดำเนินชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 6) วิธีการและรูปแบบการพัฒนาทุนทางสังคม โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดประเด็นคำถามไว้อย่างกว้าง ๆ เป็นการล่วงหน้า โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก โดยสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้วจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และการลงพื้นที่ภาคสนาม หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์หาข้อสรุป สำหรับการศึกษา นี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุม สันทนากลุ่ม จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา แล้วนำเสนอข้อมูลที่ ได้มาสรุปอภิปรายผลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้จากข้อบัญญัติ เทศบัญญัติงบประมาณ และ รายงานประจำปีของเทศบาล จะนำมาวิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนาเบื้องต้น

แนวคิดทฤษฎีและกรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและชุมชนเข้มแข็ง

ความเป็นมาของชุมชนไทยนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อหา ที่ทำนาข้าวที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น ลักษณะที่สำคัญของชุมชนก็คือ การเป็นเจ้าของที่นา ร่วมกัน และมีการแบ่งปันที่นาให้สมาชิกในหมู่บ้านได้ทำกิน การครอบครองที่ดิน จึงเป็นเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกในหมู่บ้านเท่านั้น ถ้ามีการปล่อยที่ดินร้างว่างเปล่า เป็นระยะเวลาหนึ่ง ที่ดินนั้นก็จะถูกยึดคืนกลับมาเป็นของชุมชนอีก ซึ่งการแบ่งและ การถือครองที่ดินในรูปแบบนี้ก่อให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างสมาชิกในชุมชน (ธีระภัทร เอกฉายสวัสดิ์, 2554) ทั้งนี้ผู้วิจัยจะหยิบยกนักวิชาการที่ได้อธิบายและนิยามความหมาย ของคำว่า “ชุมชน” ไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไว้ว่า การที่คนจำนวน หนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

ประสาธน์ หลักศิลา (2519) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคน พวกหนึ่ง ซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับ อาณาบริเวณแห่งนั้น และมีการยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2525) ได้ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัย ของคนรวมถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2506) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคล ที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นทาง มีขอบเขตเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน รวมความแล้วหมายถึง การมีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ตามทัศนะของผู้วิจัย คำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่เดียวกัน มีอำนาจปกครอง กฎ ระเบียบที่ตกลงร่วมกัน รวมถึงมีกลุ่มองค์กรชุมชนย่อยทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งชุมชนอาจจะมีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือมีความเป็นพหุวัฒนธรรม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับกรณีของประเทศไทย แม้ว่าการพัฒนาจะประสบผลสำเร็จในหลายด้าน แต่ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาสังคมเพิ่มขึ้น ทำให้การพัฒนาที่มีลักษณะที่ไม่เข้มแข็ง ไม่สมดุล และไม่เป็นธรรม ส่งผลทำให้การพัฒนาขาดความยั่งยืนและกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่ปรับตัวไม่ทัน

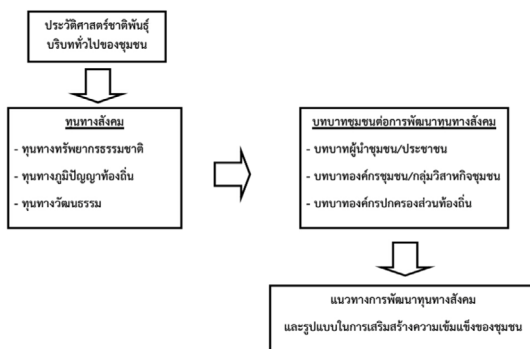
เอนก นาคะบุตร (2545) อธิบายถึง ทุนทางสังคม ว่ามี 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) จิตวิญญาณ คือ ระบบคุณค่า สำนึกรักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด อันเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษและเป็นความหวังที่พึงของคนรุ่นหลังในการสืบทอดต่อไป ซึ่งปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในรูปของระบบคุณค่า แนวคิดผ่านกิจกรรม พิธีกรรม และความภาคภูมิใจ 2) ทุนทางปัญญา อันได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสืบทอดต่อมาและคิดค้นขึ้นเอง ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ หรือระหว่างชุมชน 3) ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ คือ ทักษะ ความสามารถ ความรัก พวกพ้อง รักเพื่อน บุคคลเหล่านี้ได้แก่ ผู้นำ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ บุคคลสำคัญ ผู้อาวุโส อาสาสมัคร 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนทางสังคมที่ใช้แล้วมีวันหมด โดยเป็นทุนที่สำคัญในการดำรงชีวิต การสร้างอาชีพ เป็นฐานเศรษฐกิจ ซึ่งทุนทางสังคมรูปแบบนี้จะต้องมีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ไปพร้อม ๆ กับการใช้ประโยชน์ 5) กองทุนสาธารณะของชุมชน (Social Fund) อาทิกองทุนฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารข้าว

อมรา พงศาพิชญ์ (2543) ได้กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน องค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่ม และรูปเครือข่าย รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาสังคม

จากการทบทวนทฤษฎีและวรรณกรรม ผู้วิจัยนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ดังนี้

ภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

หมายเหตุ. จาก ผู้วิจัย, 2566

ข้อตกลงเบื้องต้น

คำว่า “ผู้ไท” ได้มีนักวิชาการหลายท่านใช้คำในการเขียนในเอกสารวิชาการที่ต่างกันไป เช่น ธันวา ใจเที่ยง, สุเทพ ไชยจันทร์ และ พระราชรัตนมงคล มন্ত্রী อภิมนตรีโก ใช้คำว่า “ผู้ไท” ในส่วน ถวิล เกษรราช และจังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้คำว่า “ผู้ไทย” ในการเขียนคำขวัญจังหวัดกาฬสินธุ์ และวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ ใช้คำว่า “ภูไท” ในการเขียนชื่อแสดงชุดลำภูไทกาฬสินธุ์ เป็นต้น

บทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ผู้ไท” แทนคำว่า ภูไท ภูไทย พูไท พูไทย และ ผู้ไทย ในการเขียนบทความวิจัย ซึ่งอย่างไรก็ตามการเขียนข้อตกลงเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้คำว่า “ผู้ไท” ซึ่งส่วนหนึ่งได้มาจากคำว่า “ผู้” หมายถึง ผู้คน หรือกลุ่มคน และเลือกใช้คำว่า “ไท” หมายถึง กลุ่มคนไท ในดินแดนสิบสองจุไท ที่เรียกกลุ่มตนเองว่าคนไทหรือคนไต และจะใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Phu Tai”

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

แม้ว่าการกระจายอำนาจจะเป็นกลยุทธ์ที่นานาอารยประเทศต่างเลือกใช้ ในการเสริมสร้างรากฐานประชาธิปไตยในระดับชุมชนท้องถิ่น แต่หากขั้นตอนการถ่ายโอน

อำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นไม่เป็นไปอย่างรอบคอบก็ย่อมทำให้คุณภาพในการให้บริการ สาธารณะลดลงและก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังปรากฏแล้ว ในประเทศฟิลิปปินส์และประเทศอินโดนีเซีย ภายหลังจากที่รัฐบาลของ ทั้งสองประเทศได้ เริ่มขับเคลื่อนกระบวนการกระจายอำนาจในช่วงปี ค.ศ. 1990 ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการ กระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน พ.ศ. 2540 จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมองค์ประกอบ โครงสร้างส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน เพื่อรองรับภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนนี้จะเป็นการสรุปสาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนา ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบทบาทหน่วยงานภาครัฐส่วนภูมิภาคที่มีส่วน ในการพัฒนาทุนทางสังคม รวมถึงอภิปรายผลการวิเคราะห์ความพร้อมและศักยภาพของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ในการพัฒนาทุนทางสังคม นอกจากนี้ ยังจะกล่าวถึงผลการวิเคราะห์ความพร้อมของหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง เพื่อให้ เป็นหมู่บ้านต้นแบบด้านการบริหารจัดการชุมชนและเพื่อนำเสนอตัวแบบในการเตรียม ความพร้อมให้แก่ชุมชนอื่นในอนาคต ภายใต้อาณัติตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดอภิปรายผลการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน

1) รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า รูปแบบของ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ส่วนภูมิภาคและหน่วยงานระดับท้องถิ่น ผ่านการขับเคลื่อนกระบวนการทำงาน โดยผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน ซึ่งก่อนที่จะมีการจัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ ประชาชน ของชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นต้น แต่เมื่อมีการดำเนินการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านโฮมสเตย์ทำให้ประชาชนมีสถานะเศรษฐกิจ ในระดับชุมชนที่สูงขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาตลอดทั้งปี อีกทั้งหน่วยงาน ภาครัฐก็ให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับผล การศึกษาของ อาทิตย์ บุตดาตวง (2554) ที่ได้อธิบายไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ ในการขับเคลื่อน ได้แก่ การสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชน ร่วมกัน การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชนที่เหมาะสม การสร้างผู้นำหรือ แกนนำเพิ่มขึ้น การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การลงมือทำ อย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐ และเอกชน การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องและ มีการขยายผลของการดำเนินกิจกรรมชุมชน

ข้อค้นพบอีกประการ คือ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านจะเกิดความรู้สึกประทับใจจากการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยการแสดงออก ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ผู้ไทอันเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนอีสานทั่วไปไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ ด้วยพิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน และ วิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผู้ไท

2) วิธีการและแนวทางทางการพัฒนาทุนทางสังคมและรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งการบริหารจัดการที่เป็นเลิศ (Best Practice) จนได้คำตอบที่แน่ชัดว่า รูปแบบและกระบวนการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชนอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนของชุมชน จึงทำให้หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่งได้รับเลือกจากชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงาน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน อาทิเช่น รายการโทรทัศน์ที่มาถ่ายทำ เช่น รายการคู่รักตะลอนทัวร์ ทางทีวีช่อง 3 รายการเที่ยวไทย เป็นต้น จึงทำให้ชุมชนบ้านโคกโก่ง เกิดเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและมีการจัดการความรู้ในชุมชนอีกด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สาวิณี รอดสิน (2554) ผลการศึกษาพบว่า วิธีการและแนวทาง การพัฒนาทุนทางสังคม และรูปแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนควรมีการศึกษาดูงานการจัดการชุมชนจากภายนอก รวมไปถึงคณะกรรมการชุมชนได้รับการอบรมหลักสูตรนักจัดการความรู้ชุมชน มีการตระหนักถึงการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและการเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งจะนำมาสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

3) การสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นชุมชนต้นแบบภายใต้การให้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของชุมชน คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคม ก่อเกิดความเข้มแข็งของชุมชนและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน พบว่า หน่วยงานภาครัฐทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นได้ผลักดันให้หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการบริหารจัดการตนเองและส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยชุมชน ด้วยรางวัลที่ได้รับจากหลายสถาบัน จึงทำให้ทราบว่ากระบวนการบริหารจัดการชุมชนที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ จึงทำให้ชุมชนบ้านโคกโก่งได้รับการขนานนามว่าเป็นหมู่บ้านแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนชุมชนด้วยคนในชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วรวิทย์ อวิรุทธวรกุล (2550) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็งต้องเป็นชุมชนที่รวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีศักยภาพในการพึ่งตนเอง และการเรียนรู้ในระดับสูง มีองค์กรในชุมชน กลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงและภาคีเครือข่าย

การพัฒนาที่เข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งมีความสามัคคี เอื้ออาทร อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และธำรงไว้ซึ่งคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่น และสามารถแยกองค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชนออกได้เป็น 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1) ชุมชนพึ่งตนเองได้ เป็นชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร และภูมิปัญญาของชุมชนได้เป็นหลัก มีกลุ่มผู้นำองค์กรในชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หรือภาคีเครือข่ายการพัฒนา เพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2) ชุมชนเกื้อกูลกัน เป็นชุมชนที่มีความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคี และมีจิตสำนึกหวงแหนความเป็นชุมชนของตนเอง

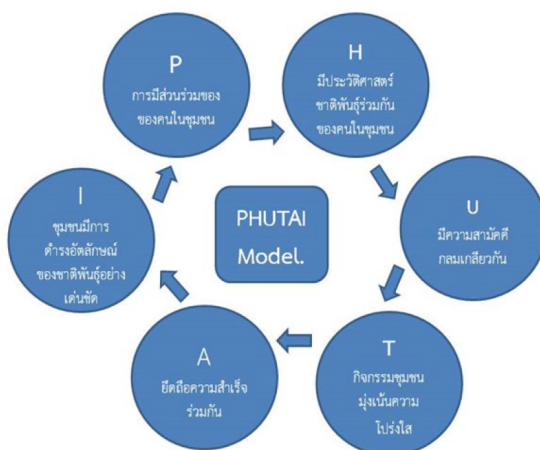
3) การมีส่วนร่วมของชุมชน คนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบด้วยความผูกพัน มีอิสระเพื่อแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนหรือรักษาคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น และมีข้อค้นพบที่เป็นข้อเสนอแนะพบว่า หากชุมชนเน้นการบริการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์มากเกินไป อาจส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ที่แท้จริง ซึ่งประชาชนจะมุ่งที่เงินค่าตอบแทนอย่างเดียว เช่น ถ้ามีเงินค่าตอบแทนก็จะให้ ที่พักอาศัย จนลืมคำว่า “ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ออกมาจากจิตใจของคนในชุมชน”

ข้อค้นพบอีกประเด็น พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยปัจจัย 7 ประการ ที่สำคัญคือ 1) การดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกโก่งเป็นไปในลักษณะแบบองค์รวม โดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ 2) การดำเนินงานของชุมชนวัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่ง มีการสร้างเครือข่ายและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน 3) ทุกกระบวนการทำงานของชุมชนทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน 4) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ชุมชน มีการให้หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน 5) ชุมชนมีการพัฒนาสภาพแวดล้อมตลอดจนทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่อง 6) ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดที่มีส่วนช่วยในการจัดบริหารจัดการชุมชนให้เป็นระบบมากขึ้น และ 7) การบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เน้นการนำเสนอด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่เป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชาวผู้ไท ที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ จึงถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของชุมชน

จากผลการศึกษา สามารถอธิบายผลการศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสามารถสกัดเอาองค์ความรู้ ประสบการณ์ และบทเรียนในชุมชน นำมาสร้างเป็น Model (โมเดล) หลักการเสริม สร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยอาศัยความโดดเด่นทางด้านเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทบ้านโคกโก่ง ซึ่งสามารถอธิบายผลได้ดังนี้

ภาพ 2

ผู้ไทโมเดล

หมายเหตุ. จาก ผู้วิจัย, 2566

จากบทเรียนชุมชน (Lesson Learned) เป็นการสรุปผลจากการศึกษา ประสบการณ์ในการดำเนินงาน ขององค์กรหรือชุมชน โดยเป็นการอธิบายกระบวนการ ดำเนินงานและเหตุปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานนั้น ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว โดยการถอดบทเรียน (Lesson Distillation) จึงช่วยก่อให้เกิด “กระบวนการ เรียนรู้” อันนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานขององค์กรหรือชุมชนอื่น ๆ ในอนาคต โดยคณะกรรมการการท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ มีมติเห็นชอบเลือกหมู่บ้าน วัฒนธรรมผู้ไทบ้านโคกโก่งเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายส่งเสริม การท่องเที่ยวของรัฐ ดังนั้นในชุมชนจึงมีการจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งหมู่บ้านได้รับ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดีโดยวิธีการพัฒนาทุนทางสังคมของหมู่บ้าน มีรูปแบบการนำเสนอประเพณีและความเชื่อผ่านการแสดงกิจกรรม ผลกระทบจาก การส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรม

ท้องถิ่นมากขึ้น ชุมชนมีรายได้และสังคมภายนอกได้รู้จักชุมชนมากขึ้น ผลกระทบด้านลบ ส่งผลให้ความสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมีการเปลี่ยน จากเดิมที่มีลักษณะเกื้อกูล อุปถัมภ์ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่มุ่งผลต่าง ๆ ตอบแทน มากขึ้น การที่ชุมชนมีกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ทุนชุมชน วัฒนธรรม ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะถือว่าการบริหารจัดการทุนทาง สังคมเหล่านี้เกิดเป็นนวัตกรรมชุมชนใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งองค์ความรู้ในชุมชนเกิดขึ้นจาก การลองผิดลองถูกและการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดอย่างเป็นระบบจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถนำเอาวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเป็นฐานทุนสังคม ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่และพึ่งพา ตนเองได้อย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดในการประเมินความพร้อมขององค์กรชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ ความพร้อมเชิงองค์การขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น (Institutional Capacity of Local Administrative Organizations) และ ความพร้อมของชุมชน (Community Capacity) โดยการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น แบ่งเป็น 3 ตัวแปร คือ

- 1) ภาวะผู้นำและทัศนคติของผู้บริหาร กล่าวคือ ผู้นำต้องมีทัศนคติในเชิงบวก ต่อภารกิจ หน้าที่ด้านการพัฒนาทุนทางสังคมและความสามารถในการประสานงานและ การระดมทุนและความช่วยเหลือจากเครือข่ายในการให้บริการด้านการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร

- 2) โครงสร้างระบบสนับสนุนขององค์กร เพื่อบริหารจัดการกิจการบริการจัดการ ชุมชน องค์กรชุมชนควรได้รับการดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐส่วนภูมิภาค และองค์กรเอกชนในการเป็นพี่เลี้ยงและจัดหา องค์ความรู้เชิงวิชาการ บริการวิชาการสู่ชุมชนท้องถิ่น

- 3) ศักยภาพทางการเงินของชุมชน หมายถึง ศักยภาพของชุมชน ในการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างเพียงพอและ มีความโปร่งใสในการบริหารงบประมาณ

โดยงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับความพร้อมของชุมชน (Community Capacity) ในฐานะที่เป็นความพร้อมด้านการพัฒนาทุนทางสังคมและเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชน ซึ่งแบ่งลักษณะความพร้อมของชุมชน ออกเป็น 2 ตัวแปรหลัก คือ

- 1) ทัศนคติและความกระตือรือร้นของภาคประชาชน หมายถึง ทัศนคติของ ภาคประชาชนในพื้นที่ต่อความสำคัญของการพัฒนาชุมชนและการใช้ประโยชน์จากทุน

2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ในการดำเนินโครงการและกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นด้วยความสมัครใจ

บทสรุปผู้วิจัย

การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ต้องเกิดจาก กระบวนการภายในของชุมชนเป็นอันดับแรก โดยต้องเริ่มจากตัวบุคคลหรือทรัพยากรบุคคล ที่มีคุณภาพ เมื่อคนในชุมชนมีคุณภาพ มีความตระหนักในหน้าที่และบทบาทของตนเอง ก็จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งตามไปด้วย

ประการที่สอง คือ ผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการหรือผู้นำที่ไม่เป็น ทางการก็ถือว่าเป็นผู้ที่เป็นกำลังหลักในการควบคุมทิศทางการบริหารจัดการชุมชน

ประการที่สาม หน่วยงานภายในชุมชน ซึ่งได้แก่หน่วยงานภาครัฐและองค์กร เอกชนในพื้นที่ที่จะเป็นเสมือนเครื่องมือช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อน ให้ไปสู่เป้าหมายของชุมชนได้

นอกจากนี้ ทุนทางสังคม ถือเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเสริมสร้างระบบ เศรษฐกิจในชุมชนทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความมั่นคง แข็งแรง ก็จะส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจ ในภาพรวมของทั้งประเทศมีความ มั่นคง แข็งแรง ตามไปด้วยประเทศที่ขับเคลื่อนด้วยระบบ เศรษฐกิจชุมชน แต่อย่างที่เราพบแล้วว่า “ทุนทางสังคม” ในแต่ละชุมชนมีไม่เท่ากัน เช่น ทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และทุนทางด้านทรัพยากร มนุษย์ ซึ่งบางชุมชนมีทุนทางสังคมที่หลากหลาย เช่น ทุนทางด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่เด่นชัด แต่ชุมชนนั้นก็ไม่เข้มแข็ง เพราะเกิดจากความไม่พร้อมด้านศักยภาพของประชาชน และผู้นำในชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดรูปแบบการพัฒนา ทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวให้อยู่บนพื้นฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ ควรจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ของท้องถิ่นเป็นฐานในการเรียนรู้ และนำไปสู่การต่อยอดวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเกิดเป็นนวัตกรรมตอบสนองและแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน ท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. สำนักพิมพ์
บพิธการพิมพ์ จำกัด.
- ประเวศ วะสี. (2541). **ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมของไทย**. ธนาคารออมสิน.
- ประสาธน์ หลักศิลา. (2511). **สังคมวิทยา**. โรงพิมพ์ก้าวหน้า.
- ไพฑูรย์ เครือแก้ว. (2518). **ลักษณะสังคมไทย**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2525). **การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน**. เอกสารประกอบการ
การบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
- สาวณี รอดสิน. (2554). **ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านบางจำปี**
ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. [วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐ
ศาสตรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. ศูนย์ข้อมูลการวิจัย
Digital “วช.”. <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/270932>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). **การพัฒนา**
เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี
2546 การพัฒนาที่ยั่งยืน. 2 ปีแห่งการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2543). **ธรรมรัฐกับประชาสังคม**. สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์
แห่งประเทศไทย.
- อาทิตย์ บุตดาตวง. (2554). **ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของ**
ชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. [วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].
คลังปัญญา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. [https://repository.nida.
ac.th/items/49b6cd86-7ce8-4944-ae84-523628c74878](https://repository.nida.ac.th/items/49b6cd86-7ce8-4944-ae84-523628c74878)
- เอนก นาคะบุตร. (2545). **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย**. เซ็นจูรี.